

Droogteschade in kaart gebracht

Natuurbeheerders zien in het veld de schade van drie droge zomers. Sommige schade zal weer snel herstellen, maar drie extreme zomers op een rij zal her en der zeker ook onherstelbare schade aanrichten. Hoewel in grote lijnen bekend is wat er misgaat en welke maatregelen nodig zijn, zijn beheerders, wetenschappers en beleidmakers samen bezig om alles goed in kaart te brengen en te onderbouwen.

De droge zomers van 2018, 2019 en 2020 hebben grote gevolgen voor de natuur. Dat mag je tenminste aannemen. Ook in het bos en in de nattere terreinen kun je de gevolgen met eigen ogen zien: beken die (weer) droog staan, bossen met kwijnende eiken, percelen met dode fijnsparren. Zelfs voor de niet-kenners is het overduidelijk dat er snel maatregelen nodig zijn om de schade niet nog verder te laten groeien. Maar wat moet je als provincie of waterschap tijdens zo'n extreem droge periode doen? Zijn er noodingrepen mogelijk? Heb je genoeg bewijzen dat droogte de oorzaak is van die achteruitgang in natuur? Kun je in tijden van droogte nog enige prioritering aangeven van natuur die echt nat moet blijven en natuur die misschien wel iets meer droogte kan hebben? Matthijs ten Harkel van de provincie Noord-Brabant realiseerde zich in 2018 dat een goed antwoord op dit soort vragen niet voorhanden is, terwijl de provincie hier wel mee werd overvallen.

Ten Harkel: "Daarom zijn we samen met andere provincies en waterschappen op de droge zandgronden gestart met een onderzoek om beter onderbouwd iets te kunnen zeggen over de effecten van droogte. Het gaat hier dus niet om verdroging, dat is een probleem dat zich op lange termijn afspeelt. We hebben het hier over de effecten en de schade door acute droogte. We wilden dus weten hoe je kunt zien dat droogte optreedt, hoe je het kan aantonen of eventueel kunt

Volgens beheerders is grote schade opgetreden aan vegetatie en fauna van het natuurdoeltype Beek en bron. Dit is te zien aan de achteruitgang van de macrofauna, zeldzame vissoorten zoals de beekprik en onderwaterplanten.

voorspellen aan de hand van veldgegevens. Daarnaast willen we weten welke maatregelen je vervolgens kunt nemen. Je kunt wel zeggen dat de berekening overal moet stoppen, maar hoe groot is het effect daarvan? Wat zou het effect zijn van het vervangen van naaldhout door loofhout, het aanleggen van buffers? De antwoorden op deze vragen willen we voor het eind van dit jaar beantwoord hebben. Een van de eerste onderdelen van het project die al gereed zijn, is een enquête onder beheerders over hun indrukken van de droogte-effecten in 2018 en 2019."

Herstel

Emeritus-hoogleraar ecohydrologie Flip Witte heeft deze enquête uitgevoerd en dit voorjaar verscheen de rapportage daarvan.

Daarnaast inventariseert Witte nog de gegevens van het Landelijk Meetnet Flora: hij probeert vegetatieopnames (pq's) te koppelen aan de gegevens van de vele peilbuizen in de natuurterreinen. Deze drie onderdelen samen moeten een nog duidelijker beeld geven van de gevolgen van de twee droge zomers. Dat die schade er is, stond bij aanvang eigenlijk al wel vast. Vraag was waar die optreedt, of er herstel mogelijk geacht wordt en of er wellicht ook positieve gevolgen zijn. Volgens de respondenten van de enquête is in ieder geval grote schade opgetreden aan vegetatie en fauna van het natuurdoeltype Beek en bron. Dit zien de beheerders aan het achteruitgaan van de macrofauna, zeldzame vissoorten zoals de beekprik en onderwaterplanten. De schade aan de fauna zal zich

Klokjesgentiaan

volgens de meeste respondenten niet binnen vijf jaar herstellen. Eigenlijk geldt dit voor de meeste natuurtypen die kenmerkend zijn voor natte en vochtige voedselarme standplaatsen en die voor hun watervoorziening vrijwel of geheel afhankelijk zijn van neerslagwater. Het gaat dan om hoogveen, vochtige heide, zwakgebufferde of zure vennen en hoog- en laagveenbos. In dit soort gebieden lijkt er een sterke toename van pijpenstrootje, braam, berk en els op te treden, en dat wijst op een verandering van de vegetatie. Witte: “Wij denken dat dit vooral is gebeurd omdat de bodems daarvan meer organische stof bevatten die bij droogte kan gaan mineraliseren, waarbij nutriënten vrijkomen.”

Gestreepte witbol maakt plaats voor kruiden

Bedreigde soorten als koraaljuffer, speerwaterjuffer, tangpantserjuffer, gentiaanblauwtje, veenhooibeestje, korhoen en adder hebben het door de droogte nog moeilijker gekregen of zijn op sommige plaatsen verdwenen. Plantensoorten van het oeverkruidverbond zijn aangetast door de sterke toename in 2018 en 2019 van de agressieve exoot watercrassula, die dus juist profiteerde van de extreme zomers. Verdroging van de bovenste veenmoslaag (acrotelm) kan de waterhuishouding van hoogvenen vrijwel onherstelbaar vernielen. Maar niet alleen de natte natuurtypen hebben last van de droogte. Zo rapporteren beheerders grote schade aan de vegetatie van droge heide waar veel struikheide is doodgegaan. Ook heeft de vegetatie en de fauna van zandverstuiving te lijden onder de droogte. Er zijn overigens ook natuurtypen die iets minder hard getroffen lijken te worden door de droogte, zo blijkt uit de enquête. Matige schade tot kleine schade en zelfs winst is te zien op schrale gras- en hooilandvegetaties. Met name gestreepte

witbol heeft op veel plekken de droogte niet overleefd waardoor open plekken ontstonden voor de vestiging van onder andere margriet, muizenoortje, duizendblad, geel walstro, grasklokje en knooppkruid. In dit soort gebieden zagen beheerders mede hierdoor ook een toename van bijvoorbeeld kleine parelmoervlinder, sprinkhanen en tapuiten (zie daarvoor het OBN-onderzoek aan tapuiten in de Noordduinen). Witte: “Ook hebben meerdere beheerders de uitbreiding van klokjesgentiaan en moerashertshooi genoemd. Op zich bijzonder omdat deze soorten graag in natte omstandigheden groeien, maar ik denk dat dit komt doordat deze soorten nu vooral aan de rand van vennen op vrijgekomen plaatsen konden groeien: daar waar het eerst veel te nat voor ze was, werd het nu relatief droog en konden ze hier wel gedijen.”

In de bossen zien de beheerders matige schade aan bossen (vooral fijnspar, larix, beuk, eik, rododendron) maar ze verwachten wel dat dit zich weer zal herstellen. Door de droogte en de hitte hebben parasieten als letterzetter en eikenprocessierups wel weer kunnen toeslaan. Overigens vinden de beheerders lang niet alle veranderingen ook echt schade: sommigen vinden de afname van boomexoten en de toename van dood hout juist winst voor de biodiversiteit. Iets vergelijkbaars geldt voor veel vennen: op meerdere plekken is de invasieve exoot zonnebaars door de droogte verdwenen.

Omslag

De vraag is nu: kunnen we hiermee al voldoende voorspellen en geschikte maatregelen aanwijzen? Witte en Ten Harkel vinden beide dat het project interessante en ook nieuwe maar niet per se schokkende informatie oplevert, en dat de waarde vooral is dat je hiermee politiek en maatschappelijke

organisaties kan overtuigen om droogte serieus te nemen. Want volgens Flip Witte weten we in grote lijnen al sinds de droogte van 1976 dat we anders met het water moeten omgaan als we de natuur in Nederland willen behouden. “Vele boekenplanken met rapporten, artikelen en dissertaties, op dit vakgebied zijn inmiddels gevuld, maar de politiek, die begon met grote ambities, liet het uiteindelijk afweten. Daardoor zijn de verdrogingsproblemen nog lang niet opgelost. Voor het herstel van de verdroogde natuur hebben wij een waterbeheer nodig dat niet hoofdzakelijk is afgestemd op de landbouw. Blijkbaar is de ernst van de verdroging nog niet overal helemaal diep doorgedrongen”. Er zijn grote parallellen tussen de verdrogingsaanpak en gebieden robuust maken voor optredende droogte. Met de verwachte klimaatveranderingen zal droogte frequenter optreden en de droogteproblematiek steeds nijpender worden. Ten Harkel: “Gelukkig hebben we de afgelopen maanden steeds meer bestuurders van provincie en waterschappen horen zeggen dat we als overheden altijd te veel bezig zijn geweest met water afvoeren en dat we nu echt moeten focussen op water vasthouden. En bestuurders laten zich graag voeden met feitelijke informatie en een goede onderbouwing. Ik denk dus dat deze onderzoeken bijdragen aan een omslag in ons waterbeheer.”

Agenda

Ook Natuurmonumenten werkt aan het systematisch bijhouden van de droogteschade en het bedenken van allerlei mogelijke oplossingen. Corine Geujen is dan ook nauw betrokken bij het project. “Droogte is door de afgelopen drie zomers in de hele organisatie een groot item geworden waarbij wij in eerste instantie inzetten op monitoring en daar rapporteren we jaarlijks over. Monitoring is heel lastig omdat je de effecten van droogte vaak pas later ziet. De enquête geeft wat praktische handvatten om die monitoring verder uit te breiden. Vervolgens is het van belang dat provincies en waterschappen voortvarend aan de slag gaan met het oplossen van de al dertig jaar geleden gesignaleerde problematiek van verdroging waardoor de natuur periodes van droogte beter kan doorstaan. Ook daarvoor is de onderbouwing van de schade en de onderbouwing van de noodzaak aan structurele maatregelen heel belangrijk. Want wij kunnen dan wel zien dat de veengebieden verdrogen en dat het jaren zal duren voordat deze hersteld zijn, maar je moet de politiek daarin wel meekrijgen.”

Het rapport ‘Gevolgen voor de natuur van de droge jaren 2018 en 2019; resultaten van een enquête onder deskundigen’ is hier te downloaden:
<https://tinyurl.com/droogte-zomers>

Het rapport over de populatiedynamiek van tapuit is te lezen op <https://tinyurl.com/tapuit>

Rapportage van Natuurmonumenten over droogte in 2020 is te lezen op <https://tinyurl.com/droogte-Natuurmonumenten>